

Анна ХАРЧЕНКО

аспірант кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

ЗАХИСТ ДИТИНИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

За даними звіту ЮНЕСКО, оприлюдненого в листопаді 2024 року, близько мільярда дітей щороку зазнають тієї чи іншої форми фізичного, сексуального чи психологічного насильства або зневаги [9].

Брак дезагрегованих даних щодо критично важливих питань, пов'язаних з дітьми, залишається проблемою в Україні. Комітет ООН з прав дитини (UN CRC) підкреслив, що бракує статистичних даних щодо дітей, яким загрожує катування, домашнє насильство, насильство та жорстоке поводження, а також обмеженою є інформація про дітей, які стали жертвами сексуальної експлуатації та жорстоке поводження, групи меншин і дітей-біженців [7].

Дослідження національної наукової ради розвитку дитини Центру розвитку дитини Гарвардського університету зазначає, що жорстоке поводження з дітьми найчастіше трапляється в сім'ях, які стикаються з надмірними рівнями стресу, наприклад, пов'язаного з насильством у суспільстві, зловживанням наркотиками батьками тощо [8].

На сьогодні є загроза виникнення більшої кількості випадків домашнього насилля, бо люди перебувають у стані хронічного стресу, змінюються рольові моделі поведінки, жінки вимушені перебирати на себе роль чоловіка та батька в сім'ї, фактично виконуючи завдання щодо виховання дитини за двох. Чоловіки теж в порівнянні зі своїм минулим мирним життям беруть участь у відсічі і стримуванні збройної агресії, в бойових діях, що не може не відображатись на їх ментальному здоров'ї, що в результаті тотально виснажує організм.

Законом України «Про охорону дитинства» у статті 10 закріплено, що одним із завдань держави є здійснення захисту дитини від усіх форм домашнього насильства та інших проявів жорстокого поводження з дитиною. Для цього існує система органів, які здійснюють дані повноваження, надають допомогу, передають інформацію далі з метою притягнення винних осіб до відповідальності, а потім звітують про проведені заходи перед державою [4].

Відповідно до положень Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» дитиною, яка постраждала від домашнього насильства, визнається дитина до досягнення нею повноліття, яка зазнала домашнього насильства у будь-якій формі, і при цьому в обсяг цього статусу входить і той випадок, коли дитина стала очевидцем (свідком) вчинення

наси́льства [5]. У питанні ідентифікації дітей як потерпілих від домашнього насильства є чіткі орієнтири Верховного Суду України у справі № 753/19409/19 від 17 лютого 2021 року, аналіз якого було проведено Асоціацією жінок-юристок України «ЮрФем» ще у 2021 році, і у якій суд наголосив на важливості ідентифікації судом дітей, які стали свідками насильства, як постраждалих, навіть за відсутності такої ідентифікації з боку поліції [3].

Хоч Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» встановлює норму надання дитині-свідку статусу постраждалої від домашнього насилля, у правозастосовній практиці виникало доволі чимало проблем із наданням статусу потерпілої дитині. Уповноважені органи не могли достатнім чином надати оцінку ситуації та визначити необхідність надання даного статусу дитині. Неоднозначність застосування норми закону призвело до варіативності дій відповідних органів, що у подальшому призводить до відсутності захисту дитини, яка дійсно страждає психічно, будучи свідком, і скоріш за все відчуває безпорадність та провину за те, що не може дати відсіч кривднику.

У 2024 році було внесено зміни до статті 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення і виокремлено у ч.2 кваліфікуючої ознаки щодо вчинення даного діяння стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи [2]. Саме ці нововведення були прийняті у зв'язку із ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, і вони спрямовані на усуненні вказаної проблематики.

Ольга Ступак, суддя Касаційного цивільного суду ВС, у своїй доповіді «Дитина – свідок = потерпіла від домашнього насильства» наголошувала, що через брак правозастосовної практики, глибокого розуміння проблематики спостерігається недостатня якість підготовки матеріалів у справах про такі адміністративні правопорушення, як домашнє насильство. Через що суд не може правильно дати оцінку тому, чи є дитина потерпілою в ситуаціях, де вона стала тільки свідком домашнього насильства. А це позбавляє дитину більших можливостей для захисту: отримати обмежувальний припис про заборону кривднику наблизитися до дитини, претендувати на відшкодування завданої моральної шкоди [6].

Стаття 24 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» вказує на види спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству:

- терміновий заборонний припис стосовно кривдника;
- обмежувальний припис стосовно кривдника;
- взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи;
- направлення кривдника на проходження програми для кривдників.

Терміновий припис виноситься уповноваженими представниками Національної поліції з метою усунення загрози життю та здоров'ю постраждалої задля недопущення повторного випадку вчинення домашнього насильства строком до 10 діб. Він полягає у покладенні на кривдника обов'язків щодо залишення цього місця проживання, забороняє перебувати в ньому та наблизитись до особи, щодо якої вчиняв домашнє насильство. При цьому не важливо, у чийй власності перебуває дане нерухоме майно. До такого висновку дійшов Верховний Суд у постанові від 28 квітня 2020 року у справі № 754/11171/19, а саме, що тимчасове обмеження права власності кривдника з метою забезпечення безпеки постраждалої особи при видачі обмежувального припису є легітимним заходом втручання у права та свободи особи. Суд на підставі установлених обставин справи та оцінки факторів небезпеки (ризиків) щодо вчинення домашнього насильства має оцінити пропорційність втручання у права і свободи особи, враховуючи, що ці заходи пов'язані із протиправною поведінкою такої особи [1].

Щодо обмежувального припису, то він може бути застосований у випадку звернення до суду на строк від одного до шести місяців. І окрім тих обов'язків, що і при терміновому, містить заборону наблизитися на визначену відстань до місць частого відвідування постраждалою особою, заборона її розшуку у випадку залишення постійного місця проживання, заборона контакту через будь-які засоби спілкування та обмеження спілкування з постраждалою дитиною. Важливим документом для прийняття судом рішення про видачу обмежувального припису є правильно складена оцінка ризиків.

Реалізація обмежувального припису відбувається в порядку як ЦПК України, так і КПК України разі порушення кримінального провадження у зв'язку з вчиненням домашнього насильства. Тому варто зауважити, що у порядку цивільного судочинства даний захід є тимчасовим заходом запобігання домашнього насильства, тоді як для кримінального провадження суттєво вирішити питання щодо відповідальності винної особи. При цьому різняться обставини, які має дослідити суд для винесення даного обмеження.

Тож можна свідчити, що в Україні кожна дитина переживає складні часи, переймає всі переживання дорослих та може стати заручником емоцій осіб, які є близькими та авторитетними для неї. Тому надважливо здійснювати моніторинг усіх випадків домашнього насильства, уважно досліджувати ті, в яких дитина стала свідком. Для реалізації завдання щодо побудови здорового суспільства державі варто створювати системи реабілітації та допомоги осіб, які постраждали від війни або опинились у складній життєвій ситуації. Уповноваженим органам, які здійснюють повноваження у сфері захисту дитини від домашнього насильства, треба періодично проходити навчання, обмінюватись досвідом з іншими регіонами та створювати єдину правозастосовну практику.

Список використаних джерел

1. Застосування практики ЄСПЛ у справах щодо насильства над дітьми – новини Верховного Суду. 2023. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/935742/>
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (у редакції від 2010 р.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36. Ст. 446. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
3. Огляд практики Верховного Суду: лютий 2021. *Аналітичний центр «ЮрФем»*. URL : <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2021/03/Огляд-практики-Верховного-суду-лютий-2021-Аналітичний-центр-ЮрФем-2.pdf>
4. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.
5. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.
6. Ступак О. Дитина – свідок = потерпіла від домашнього насильства: презентація. 2023. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Dutuna_svidok_.pdf.
7. Concluding observations: Ukraine (CRC/C/UKR/CO/3-4). *Committee on the Rights of the Child*. 2011. URL : https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.UKR.CO.3-4_en.pdf.
8. Persistent Fear and Anxiety Can Affect Young Children's Learning and Development: Working Paper No. 9. *National Scientific Council on the Developing Child*. 2010. URL : <https://harvardcenter.wpenginpowered.com/wp-content/uploads/2010/05/Persistent-Fear-and-Anxiety-Can-Affect-Young-Childrens-Learning-and-Development.pdf>.
9. What you need to know about ending violence in and through education. URL : <https://www.unesco.org/en/articles/what-you-need-know-about-ending-violence-and-through-education>.

Сергій ХВОСТОВЦОВ

ад'юнкт кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ РЕАГУВАННЯ ПОЛІЦІЇ НА ФАКТИ ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ВІДНОСНО НЕПОВНОЛІТНЬОГО

В Україні реагування поліції на випадки домашнього насильства над дітьми – це регламентований законодавством багатостадійний процес, який включає оперативні заходи та всебічний захист прав неповнолітніх. Система реагування передбачає припинення насильства, убезпечення дитини та притягнення винних до відповідальності. Головне завдання поліції – не лише швидко реагування, а й підтримка дитини протягом усього розслідування та після нього.

Після реєстрації повідомлення поліція виїжджає на місце події з метою